

Vážení čtenáři,

v roce 2016 oslaví revue *Paměť a dějiny* desáté výročí své existence. Za tuto dobu si stačila najít věrné čtenáře a získat místo mezi časopisy, které se věnují historii dvacátého století. Její obsah tvoří témata zabývající se domácími i zahraničními dějinami. Některá čísla jsou zaměřena tematicky k určitým událostem, problematikám a významným datům.

Nejinak je tomu i v případě prvního letošního čísla, které je věnováno událostem roku 1956, k nimž došlo právě před šedesáti lety. Rok 1956 začal podle gregoriánského kalendáře nedělí, ale rozhodně se nestal rokem odpočinku. Naopak, ve Francii, Velké Británii a Indii byly uvedeny do provozu první atomové reaktory, byl vyroben první mobilní telefon značky Ericsson, v Československu vynalezl Otto Wichterle kontaktní čočky, Moravský kras byl vyhlášen chráněnou krajinnou oblastí, byla založena společnost Sazka atd. Rozhodující zlom však přinesl tento rok především v politických dějinách sovětského bloku. V únoru přednesl na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu první tajemník ÚV KSSS Nikita Sergejevič Chruščov tajný projev *O kultu osobnosti a jeho důsledcích*, ve kterém kritizoval Stalinovy zločiny. V červnu vypuklo v polské Poznani povstání proti komunistickému režimu a snahu Maďarska vymanit se z područí Moskvy ukončila až krvavá invaze sovětských vojsk (maďarská veřejnost považuje revoluci v roce 1956 za nejhrdinnější etapu národních dějin 20. století). Západ byl v té době zaneprázdněn izraelsko-egyptskou válkou spojenou s britsko-francouzskou okupací Suezského průplavu.

V Československu uvolnění mezinárodního napětí po Stalinově smrti, zlepšující se ekonomická situace po měnové reformě (především díky opakovanému snižování cen) a s tím spojená rostoucí životní úroveň komunistický režim naopak stabilizovaly. Chruščov na zasedání ÚV KSSS v říjnu 1956 dokonce dal sociální politiku KSČ za vzor ostatním komunistickým státům.

Snahy o kritiku stávajících poměrů vyvolaly obavy vládnoucích stalinistů, kteří byli spjatí se zločiny minulých let. Projevy nespokojenosti dnes spojujeme především s II. sjezdem československých spisovatelů či se studentským majálem, na jaře však probíhaly bouřlivé diskuse o výsledcích XX. sjezdu KSSS také v rámci základních organizací KSČ, kde byly slyšet i tvrdé výtky adresované vedení strany. Zároveň zazněly požadavky

na svolání mimořádného sjezdu KSČ. Místo sebereflexe však vedení strany svalilo zodpovědnost za „přehmaty“ minulých let na Alexeje Čepičku, místopředsedu vlády, ministra obrany a zetě bývalého prezidenta Klementa Gottwalda. Celostátní konference strany vydala prohlášení o správnosti generální výstavby socialismu a slíbila nápravu „drobných nedostatků“ uplynulých let. Zprávy o událostech v Polsku a především o násilnostech provázejících maďarské protikomunistické povstání pomohly utlumit volání po změnách a na konci roku bylo jasné, že Československo si na pokus o reformu komunismu bude muset počkat. Nakonec to trvalo více než deset let, ale to už je jiná historie.

Přibližme si krátce obsah tohoto čísla. Studie historika Václava Vebera líčí význam XX. sjezdu KSSS a především

známého a ve své době tajného Chruščovova projevu v historii sovětského bloku. Svou několikahodinovou řeč přednesl až poslední den sjezdu, přesto vzbudila obrovský ohlas po celém světě a výrazně podnítila rozklad sovětského bloku. O tom, že projev nebyl jediným spouštěčem revoluce v Maďarsku a že v rámci vládnoucích komunistických sil existovaly hluboké animozity a spory o moc, nás přesvědčí studie Jana Adamce, který mapuje situaci ve vedení Maďarské strany pracujících v polovině 50. let. Maďarská historička Mária Palasik poukazuje na významnou roli studentů budapeštské technické univerzity v průběhu povstání. Matěj Bílý se zamýšlí nad odrazem krize východního bloku v organizaci Varšavské smlouvy, přičemž jasně ukazuje na rozhodující roli sovětské armády na udržení satelitních států v područí Moskvy. O tom, že část československé veřejnosti měla již v roce 1956 možnost seznámit se s celým zněním Chruščovova projevu prostřednictvím letáků Svobodné Evropy, nás informuje Prokop Tomek.

Následující rubriky přinášejí rozhovor s nedávno zesnulým Janem Brojem, vzpomínku na spolupracovníka britské zpravodajské služby Josefa Potočka, přibližují osud Vasyla Omeljanovyče Makucha, který se upálil v listopadu 1968 v Kyjevě, příběh odboje proti komunistické zvlí ve Žlebech u Čáslavi v roce 1950, neznámé fotografie z pražského studentského majálesu roku 1956 i řadu dalších více či méně známých témat, osudů a příběhů, které, jak věří celá redakce, přinesou čtenářům mnoho užitečně strávených chvil a snad i poučení.

Milan Bárta